

**ELEVI ORTODOCȘI ȘI GRECO-CATOLICI DE LA LICEUL DE
STAT "ALEXANDRU ODOBESCU" DIN BISTRIȚA, ÎNTRE ANII
1925-1931¹**

**Orthodox and Greek-catholic Pupils at the State College "Alexandru
Odobescu" from Bistrița, Between 1925 and 1931**

**PhD. Candidate Iuliu-Marius Morariu
"Babeș-Bolyai" University, Cluj-Napoca**

Abstract. *In this research, the author investigates, using the school yearbooks, the way in which the religion class took place at "Alexandru Odobescu" high school from Bistrița between 1925 and 1931, and the evolution of the confessional dynamics of the pupils. By highlighting the name and the activity of catechists Liviu Greab and Constantin Flămând, but also other aspects of the educational process, the number of Orthodox and Greek-Catholic students and their distribution over the researched period, the paper offers a glimpse on the history of schooling in North-Eastern Transylvania. The author also tries to emphasize the increasing presence of the Romanians and in particular of the Orthodoxies in the multi-confessional and multi-ethnic space of Bistrița during the inter-war. Given the lack of researches dedicated to this important Romanian school in Bistrița, the paper can also be regarded as "filling a gap" into the local contemporary research.*

Keywords: *Romanian, catechist, classes, priests, moral education.*

Format de o parte importantă a intelectualității de pe teritoriul actualului județ Bistrița-Năsăud, liceul "Alexandru Odobescu", inaugurat în

¹ Cercetarea de față face parte dintr-un proiect mai amplu, ce-și propune redescoperirea unor aspecte importante ale zonei Bistriței și Năsăudului, realizat de autor. Între cercetările din cadrul acestui proiect se numără și: Maxim (Iuliu-Marius) Morariu, *Preoții năsăudeni și "Astra" (1861-1918)*, Cluj-Napoca / Bistrița, Editura Argonaut / Editura Charmides, 2016; Maxim (Iuliu-Marius) Morariu, *Asociaționismul cultural din zona Bistriței și a Năsăudului (1850-1918)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2017; Iuliu-Marius Morariu, "Protoiereul astrist Grigore Pletosu – cleric și cărturar năsăudean", în *Transilvania*, serie nouă, XLI (CXLV) (2013), nr. 3, p. 28-32; Iuliu-Marius Morariu, "Imaginea Primului Război Mondial reflectată în folclorul din zona Năsăudului", în vol. *Administrație românească arădeană. Studii și comunicări din Banat-Crișana*, vol. IX, col. "Slaviciana- Serie nouă", coord. Doru Sinaci, Emil Arbonie, Vasile Goldiș University Press, Arad, 2014, pp. 587-594; Iuliu-Marius Morariu, "Relațiile preoțimii năsăudene cu "Astra" în perioada 1861-1893", în vol. *Religie-Cultură-Societate. Perspective interdisciplinare asupra vieții religioase, Conferințele de Vară de la Telciu - Ediția a III-a*, ed. Valer Simion Cosma, Editura Eikon/Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2015, pp. 105-120; Iuliu-Marius Morariu, "Elevi sălăuani în primele promoții ale Gimnaziului Grăniceresc Năsăudean", în *Astra Salvensis*, II (2014), nr. 3, p. 60-64; Iuliu-Marius Morariu, "Preocupările medicale ale lui Leon Daniello, reflectate în paginile "Buletinului Eugenic și Biopolitic" (1927-1947)", în *Astra Salvensis*, III (2015), nr. 5, p. 116-123; Maxim (Iuliu-Marius) Morariu, "Urmări ale Primului Război Mondial în localitatea Salva, județul Bistrița-Năsăud: orfani și văduve de război", în *Astra Salvensis*, II (2014), nr. 4, p. 81-84; Iuliu-Marius Morariu, "Preotul Vasile Dumbravă (1854-1907) și activitatea lui pastorală în localitățile Bichigiu și Salva", în *Astra Salvensis*, III (2016), nr. 6, p. 180-186.

anul 1923, în clădirea în care funcționase anterior o instituție de același fel, însă cu predare în limba germană,² a jucat un rol important în peisajul cultural bistrițean și nu numai. Școală prestigioasă de băieți, l-a avut director pe Emil Domide, care condusese atât Gimnaziul grăniceresc năsăudean, cât și liceul din Sighetul Marmației, între dascălii săi numărându-se o parte dintre oamenii care s-au remarcat și la școala năsăudeană.

Vocația interdisciplinară a școlii și peisajul policrom al urbei bistrițene, au determinat crearea unui climat cultural divers, dar și un context de studiu multicultural. Între elevii de aici se numărau, alături de români atât tineri de etnie germană sau maghiară, cât și evrei. În acest context, și ora de religie respecta confesiunea fiecăruia, la Bistrița existând, pe lângă cateheții titularizați, Constantin Flămând, pentru religia ortodoxă, și Liviu Greab pentru cea greco-catolică,³ și unul romano-catolic, unul evanghelic, și un rabin. Existența unui anuar, editat în mod regulat de către conducerea instituției, în paginile cărui erau menționate aspectele esențiale din istoria cotidiană a școlii, demonstrează acest fapt.

Pornind de la informațiile furnizate de această sursă, vom încerca, în rândurile următoare, să oferim un tablou al modului în care se desfășura educația religioasă școala pomenită între anii 1926-1931. Din nefericire, din acel an, menționarea confesiunii elevilor în cadrul rubricii ce conținea lista lor a încetat, fapt ce face aproape imposibilă reconstituirea componentei confesionale a fiecărei clase.

Înainte de a începe demersul propriu-zis, se cuvine menționat faptul că, în perioada avută în vedere, elevii din primele 5 clase studiau săptămânal câte 2 ore pe săptămână religia lor, în vreme ce, cei din clasele terminale, o făceau doar câte una.⁴ În acest context, atât catehetul de religie greco-catolică, cât și cel de religie ortodoxă reușeau să obțină anual câte 12 din cele 15 ore săptămânale, de care aveau nevoie pentru a-și definitiva norma. Acest fapt va face ca, de exemplu, profesorul de religie ortodoxă să fie pentru o vreme și

² Cf. http://www.inbistrita.ro/obiective_turistice/liceul_alexandru_odobescu.php, accesat 02.07.2017.

³ ***, "Statutul personal", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1925-1926*, Tipografia lui Gh. Matheiu, Bistrița, 1926, pp. 9-10.

⁴ Cf. ***, "Repartiția orelor pro 1925-26. Materii de învățământ", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1925-1926*, Tipografia lui Gh. Matheiu, Bistrița, 1926, p. 11. Situația este însă valabilă pentru toți anii avuți în vedere.

pedagog al internatului școlii, în completare de catedră⁵ sau să predea, în anul 1927, și limba latină și drept.⁶

Cateheții erau, după cum am menționat deja mai sus, preotul greco-catolic Liviu Greab, născut la 24 octombrie 1884, hirotonit la 20 iunie 1910 și titularizat în învățământ la 29 martie 1921, și preotul Constantin Flămând, născut la data de 3 decembrie 1877, hirotonit la 30 iulie 1900, și titularizat la data de 19 septembrie 1923.⁷ Aceștia li se adăugau și oameni competenți din cadrul celorlalte religii, Noszko Bela, pentru elevii romano-catolici, Zsigmond Ioan, pentru reformații calvini, Gasper Ion, pentru evanghelicii luterani și rabinul Friedman Pinkas, pentru tinerii de religie mozaică.⁸ Activitatea propriu-zisă de predare era completată de alte elemente cu valoare complementară, după cum se specifica, de exemplu, în cronică din anul școlar 1925-1926:

"Educația religioasă morală s-a bucurat de îngrijirea cuvenită. Elevii au ascultat în Duminici și sărbători s[ănta] liturghie la biserica confesiunii căreia aparține. Catehetul, ort[odox] rom[ân] și gr[eco]-cat[olic], au ținut cu elevii confesiunii respective în fiecare săptămână exortate și deprinderi de cânt bisericesc. În postul Paștilor, s-au ținut exerciții dubovnicești, iar la Crăciun și Paști, elevii au fost mărturisiiți și cuminecați!"⁹

Calitatea predării era și ea una aparte, fapt dovedit de poziția privilegiată pe care o avea ora de religie, postată prima în lista materiilor,¹⁰ dar și de exigența profesorilor.¹¹ De altfel, aceasta din urmă era o caracteristică a întregului proces didactic din școala bistrițeană, fapt dovedit de numărul constant de corigenți și repetenți, și de mediile destul de mici ale elevilor.

Severitatea dascălilor era, pe de-o parte favorizată de numărul destul de mare de elevi (în primii ani de la înființare, majoritatea claselor aveau peste

⁵ ***, "Profesorii și agendele lor", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1925-1926*, Tipografia lui Gh. Matheiu, Bistrița, 1926, p. 13.

⁶ ***, "Profesorii și agendele lor", în Emil Domide (coord.), *Anuarul IV al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1926-1927*, Tipografia lui Gh. Matheiu, Bistrița, 1927, pp. 20-21.

⁷ ***, "Statutul personal", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1925-1926*, Tipografia lui Gh. Matheiu, Bistrița, 1926, p. 9.

⁸ Cf. ***, "Cateheții", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1928-1929*, Tipografia Națională Gh. Matheiu, Bistrița, 1929, p. 16.

⁹ ***, "Cronica anului școlar", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1925-1926*, Tipografia lui Gh. Matheiu, Bistrița, 1926, p. 7.

¹⁰ ***, "Repartiția orelor pro 1925-26. Materii de învățământ", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1925-1926*, Tipografia lui Gh. Matheiu, Bistrița, 1926, p. 11.

¹¹ Astfel, de exemplu, 1925-1926, preotul greco-catolic Liviu Greab îi va lăsa corigenți la materia sa pe elevii Vasile Bârlean și Cepănar Dumitru. Întrucât aceștia nu s-au prezentat în toamnă la examenul de corigență, vor rămâne repetenți. ***, "Situația elevilor ordinari la finele anului școlar 1925/26", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1925-1926*, Tipografia lui Gh. Matheiu, Bistrița, 1926, p. 22.

treizeci), iar pe de altă parte, favorizată de posibilitatea de selecție. Din punct de vedere religios, componența acestora era, după cum am afirmat deja, una dinamică. La școală existau elevi greco-catolici, care erau majoritari, ortodocși, romano-catolici, evanghelici luterani, calvini, unitarieni, dar și de religie mozaică. Iată cum se prezenta, pe număr de clase, situația elevilor din cele șapte clase ale școlii, în perioada investigată: în anul școlar 1925-1926, clasa întâi avea 59 de elevi, 46 dintre aceștia fiind greco-catolici, iar 9 ortodocși (se vor înregistra adunci și 2 evrei).¹² Dirigintele ei era Grigore Toma,¹³ care de altfel, în toată perioada avută în vedere, își va păstra statutul de coordonator al unei clase de elevi. Cea de-a doua clasă, va avea 31 de elevi greco-catolici și 11 ortodocși, și niciun corigent la religie,¹⁴ iar coordonatorul ei va fi Ioan Loliciu.¹⁵ Numărul mare de elevi va fi întâlnit și la clasa a III-a, al cărei diriginte era Emil Balint.¹⁶ Aici, dintre cei 53 de elevi, 36 vor fi greco-catolici și 17 ortodocși, elevi de alte confesiuni nefiind înregistrați.¹⁷ Clasa a IV-a, condusă de Macedon Linul, învățătorul delegat de Reuniunea "Mariana" a învățătorilor la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia, unde a semnat actul de unire al Transilvaniei cu România,¹⁸ ce s-a dovedit a fi un dascăl profesionist și s-a remarcat prin activitatea bogată și în cadrul școlii nășăudene,¹⁹ va avea 49 de elevi, dintre care 27 de confesiune greco-catolică și 13 ortodocși.²⁰

Ciclul superior, deși nu cunoștea un număr atât de mare, avea și el destul de mulți elevi. Astfel, în clasa a VI-a, cei 23 de elevi uniți și cei 9 ortodocși, toți promovați la religie, vor întregi tabloul celor 36 de elevi,²¹

¹² ***, "Situația elevilor ordinari la finele anului școlar 1925/26", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița*, - anul școlar 1925-1926, Tipografia lui Gh. Matheiu, Bistrița, 1926, p. 22.

¹³ ***, "Profesorii și agendele lor", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița*, - anul școlar 1925-1926, Tipografia lui Gh. Matheiu, Bistrița, 1926, p. 13.

¹⁴ ***, "Situația elevilor ordinari la finele anului școlar 1925/26", pp. 24-25.

¹⁵ ***, "Profesorii și agendele lor", p. 13.

¹⁶ *Ibidem*, p. 13.

¹⁷ ***, "Situația elevilor ordinari la finele anului școlar 1925/26", pp. 26-27.

¹⁸ Ștefan Pascu, Ion Popescu-Puțuri (coord.), *1918 la Români – documentele unirii. Unirea Transilvaniei cu România 1 Decembrie 1918*, vol. X, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 54. Cf. Ioan Seni, *Nășăudenii și Marea Unire*, Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2008, pp. 58-59; SJANBN, *Fond dr. Pavel Tofan*, dosar „Memorii”, f. 1 (numele lor regăsindu-se în lista doctorului Pavel Tofan, singura listă completă a tuturor participanților nășăudeni și bistrițeni la evenimentele de la Alba-Iulia); Ioan Sigmirean, Adrian Onofreiu, *Istoria Județului Bistrița-Năsăud în documente și texte (epocile modernă și contemporană)*, Bistrița, Editura Răsunetul, 2001, p. 175.

¹⁹ Teodor Șimon, "Festivitățile aniversare la liceul din Năsăud, în 4 octombrie 1903", în *Revista Bistriței*, I (1903), nr. 41, p. 2.

²⁰ ***, "Situația elevilor ordinari la finele anului școlar 1925/26", pp. 28-29.

²¹ *Ibidem*, p. 30.

alături de cei de confesiune reformată sau romano-catolică, Tiberiu Marcu²² fiind cel care s-a ocupat de coordonarea activității lor. Situația ultimelor două clase se va prezenta apoi astfel: cea de-a șasea clasă, al cărei diriginte era profesorul Eugen Guzul,²³ va avea 17 elevi, dintre care 11 vor fi greco-catolici, iar 5 ortodocși (apartenența confesională a unuia dintre ei nefiind menționată),²⁴ iar clasa a VII-a, aflată în grija lui Ștefan Lupu,²⁵ va avea în total 24 de tineri, dintre care 19 erau greco-catolici, iar 5 ortodocși.²⁶ Astfel, în total, în acel an, compoziția confesională a școlii bistrițene era următoarea: 193 elevi greco-catolici și 69 de elevi ortodocși, cărora li se adăugau 11 evrei și alți câțiva romano-catolici, protestanți și unitarieni. Dintre aceștia, cei doi pomeniți mai sus rămăseseră corigenți la religie, devenind repetenți din pricină neprezentării la examenul din toamnă.

Anul următor îi va găsi ca profesori de religie tot pe cei doi preoți,²⁷ ambii având câte 16 ore de religie săptămânal, probabil datorită numărului mare de elevi din clasele inferioare.²⁸ În plus, Constantin Flămând, care nu mai era pedagog, preda de asemenea limba latină și drept, totalizând douăzeci de ore săptămânal, în timp ce, Liviu Greab se ocupa doar de religie.²⁹ Situația elevilor, va suferi și ea modificări, din cauza repetenților și a înscrierii unui număr mai mic de elevi în clasa întâi. Aici, dintre cei 36, 17 erau greco-catolici, iar 7 ortodocși,³⁰ dirigințele lor fiind Anchidim Candale.³¹ Spre deosebire de anul anterior, niciunul dintre ei nu va mai cunoaște fenomenul corigenței la religie. Clasa condusă de Grigore Toma va cunoaște și ea o scădere a numărului de elevi, din cei 59 de elevi care studiaseră în anul anterior,³² rămânând pe listă doar 48. 27 dintre aceștia erau greco-catolici, 8

²² ***, "Profesorii și agendele lor", p. 13.

²³ *Ibidem*, p. 13.

²⁴ ***, "Situația elevilor ordinari la finele anului școlar 1925/26", p. 31.

²⁵ ***, "Profesorii și agendele lor", p. 13.

²⁶ ***, "Situația elevilor ordinari la finele anului școlar 1925/26", p. 33.

²⁷ ***, "Statutul personal", în Emil Domide (coord.), *Anuarul IV al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1926-1927*, Tipografia lui Gh. Matheiu, Bistrița, 1927, p.17.

²⁸ ***, "Repartiția orelor pro 1926-27", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1926-1927*, Tipografia lui Gh. Matheiu, Bistrița, 1927, p. 19.

²⁹ ***, "Profesorii și agendele lor", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1926-1927*, Tipografia lui Gh. Matheiu, Bistrița, 1927, pp. 20-21.

³⁰ ***, "Situația elevilor ordinari la finele anului școlar 1926-1927", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1926-1927*, Tipografia lui Gh. Matheiu, Bistrița, 1927, p. 28.

³¹ ***, "Profesorii și agendele lor", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1926-1927*, Tipografia lui Gh. Matheiu, Bistrița, 1927, pp. 20-21.

³² ***, "Situația elevilor ordinari la finele anului școlar 1925/26", p. 22.

ortodocși, iar trei evrei, restul fiind romano-catolici și protestanți.³³ Nici aici, ca de altfel, în niciuna dintre clase, nu se va înregistra în acest an vreo corigență la materia avută în vedere.

La clasa a III-a, fostul diriginte Ioan Lolicu va fi înlocuit cu Grigore Oreletzki,³⁴ fapt ce nu va afecta însă activitatea școlară a celor 53 de elevi, dintre care 34 erau greco-catolici, iar 10 erau ortodocși.³⁵ Nici la cea următoare, patronată de Macedon Linul, nu se vor raporta schimbări majore, cei 45 de elevi având în numărul lor și 27 de greco-catolici și 14 ortodocși.³⁶ Clasa a V-a, aflată tot în grija lui Tiberiu Marcu,³⁷ care o coordonase și în anul precedent, va fi și ea mai săracă cu 2 elevi, din cei 36 rămânând doar 34.³⁸ Din punct de vedere confesional, existau aici 20 de greco-catolici, și 13 ortodocși.³⁹ Între elevii care vor studia în acest an aici se va număra și viitorul proto-po unit al Bistriței, Ioan Petringel,⁴⁰ care va fi însă transferat în timpul anului.⁴¹

Clasa a VI-a va cunoaște și ea schimbarea dirigintelui Eugen Guzu⁴² cu Ieronim Bal, dar și o modificare a numărului de elevi, între cei 32 de aici regăsindu-se 17 greco-catolici și 10 ortodocși.⁴³ Următoarea, condusă de Nicolae Sovalov,⁴⁴ va avea un număr mic de elevi, dintre cei 18, 10 fiind ortodocși, 6 greco-catolici, și unul de confesiune evanghelică.⁴⁵ Situația va fi una similară și în clasa următoare, coordonată de Ștefan Lupu,⁴⁶ care fusese

³³ ***; "Situația elevilor ordinari la finele anului școlar 1926-1927", pp. 30-31.

³⁴ ***; "Profesorii și agendele lor", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1926-1927*, Tipografia lui Gh. Matheiu, Bistrița, 1927, pp. 20-21.

³⁵ ***; "Situația elevilor ordinari la finele anului școlar 1926-1927", pp. 32-33.

³⁶ *Ibidem*, pp. 34-35.

³⁷***; "Profesorii și agendele lor", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1926-1927*, Tipografia lui Gh. Matheiu, Bistrița, 1927, pp. 20-21.

³⁸ ***; "Situația elevilor ordinari la finele anului școlar 1925/26", pp. 28-29.

³⁹ ***; "Situația elevilor ordinari la finele anului școlar 1926-1927", p. 36.

⁴⁰ Pentru mai multe informații cu privire la viața și activitatea lui, a se vedea și: SJABNB, *Fond Oficiul Parohial Greco-catolic Bistrița*, dosar nr. 378/ 1885/1955. Cf. <http://cautare-cj.arhivelenationale.ro/cautare-cj/detail.aspx?ID=70968>, accesat 26. 06. 2017.

⁴¹ ***; "Situația elevilor ordinari la finele anului școlar 1926-1927", p. 36.

⁴² ***; "Situația elevilor ordinari la finele anului școlar 1925/26", p. 31.

⁴³ ***; "Situația elevilor ordinari la finele anului școlar 1926-1927", p. 37.

⁴⁴ **, "Profesorii și agendele lor", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1926-1927*, Tipografia lui Gh. Matheiu, Bistrița, 1927, pp. 20-21.

⁴⁵ ***; "Situația elevilor ordinari la finele anului școlar 1926-1927", p. 38.

⁴⁶ ***; "Profesorii și agendele lor", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1925-1926*, Tipografia lui Gh. Matheiu, Bistrița, 1926, p. 13.

diriginte și înainte tot aici.⁴⁷ Ea își va păstra numărul de elevi, iar componența confesională se va împărți în mod direct între greco-catolici, în număr de 16, ortodocși, în număr de 6, și evanghelici.⁴⁸

La nivelul întregii școli, situația elevilor greco-catolici și ortodocși se prezenta astfel: 142 greco-catolici și 68 ortodocși, ponderea ambelor confesiuni fiind în scădere în comparație cu anul anterior, însă, în proporții diferite. Astfel, în vreme ce uniții erau cu 51 mai puțini, numărul ortodocșilor scăzuse doar cu unul.

În anul următor, 1927-1928, în care se vor petrece de asemenea anumite schimbări în lista diriginților, cateheții celor două materii vor rămâne aceiași,⁴⁹ numărul lor de ore modificându-se însă (Constantin Flămând avea 12 ore pe săptămână, iar Liviu Greab, 15).⁵⁰ Grigore Toma⁵¹ va redeveni dirigintele clasei întâi, care va avea de această dată 40 de elevi, dintre care 25 erau greco-catolici, iar 14 ortodocși.⁵² Nici în acest an, nu se vor mai întâlni corigenți la această materie. Macedon Linul va schimba și el calitatea de diriginte al clasei a IV-a, pe care o avusese în anul anterior,⁵³ cu cea de coordonator al celei de-a doua, formată din 25 de elevi (5 rămăseseră repetenți),⁵⁴ dintre care 14 erau greco-catolici, 4 ortodocși,⁵⁵ iar restul de alte confesiuni. Numeroasa clasă a lui Ioan Silași, formată din 53 de elevi va cunoaște în acest an o majoritate confesională constând din 33 de greco-catolici, dublată de un număr de 9 ortodocși, dar și de elevi evrei, maghiari sau germani, de confesiuni diferite, pe care Ioan Silași îi va îndruma.⁵⁶

Cea de-a patra clasă va cunoaște din nou o schimbare a dirigintelui,⁵⁷ coordonatorul ei fiind Vladimir Frontcovschi.⁵⁸ Deși va avea cu un elev mai

⁴⁷ **, "Profesorii și agendele lor", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1926-1927*, Tipografia lui Gh. Matheiu, Bistrița, 1927, pp. 20-21.

⁴⁸ ***, "Situația elevilor ordinari la finele anului școlar 1926-1927", p. 39.

⁴⁹ ***, "Statutul personal", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1927-1928*, Tipografia lui Gh. Matheiu, Bistrița, 1928, p. 16.

⁵⁰ ***, "Profesorii și agendele lor", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1927-1928*, Tipografia lui Gh. Matheiu, Bistrița, 1928, pp. 20-21.

⁵¹ *Ibidem*, pp. 20-21.

⁵² ***, "Situația elevilor ordinari la finele anului școlar 1927/28", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1927-1928*, Tipografia lui Gh. Matheiu, Bistrița, 1928, pp. 28-29.

⁵³ ***, "Situația elevilor ordinari la finele anului școlar 1926-1927", p. 34.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 28.

⁵⁵ ***, "Situația elevilor ordinari la finele anului școlar 1927/28", p. 30.

⁵⁶ *Ibidem*, pp. 31-32.

⁵⁷ ***, "Profesorii și agendele lor", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1926-1927*, Tipografia lui Gh. Matheiu, Bistrița, 1927, pp. 20-21.

⁵⁸ ***, "Statutul personal", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1927-1928*, Tipografia lui Gh. Matheiu, Bistrița, 1928, p. 16.

puțin, va păstra majoritatea greco-catolică covârșitoare, 33 din cei 52 de componenți ai ei fiind de această confesiune, și doar 11 ortodocși.⁵⁹ Pentru prima dată în istoria școlii bistrițene, preotul Liviu Greab va fi și el diriginte,⁶⁰ coordonându-i pe cei 33 de elevi, dintre care 16 erau greco-catolici, iar 11 ortodocși.⁶¹ Clasa a VI-a, al cărei diriginte era Iosif Zettel,⁶² va cunoaște o frumoasă distribuție proporțională a numărului elevilor, două treimi din cei 30 fiind greco-catolici, iar una ortodocși.⁶³ Clasa lui Ștefan Lupu, va avea la rândul ei, 1 uniți și 9 ortodocși, din cei 31 de elevi,⁶⁴ iar cea următoare, coordonată de Ioan Partene, 18, diferența între cele două confesiuni fiind însă foarte mică (8 greco-catolici și 7 ortodocși).⁶⁵ La nivelul întregii școli, situația celor două mari confesiuni se prezenta astfel în anul școlar 1927-1928: 152 de elevi erau de confesiune greco-catolică, iar 58 erau ortodocși.

O situație similară va fi întâlnită și în anul următor, când, la nivelul școlii, 166 de elevi vor fi din prima confesiune menționată, iar 63 din cea de-a doua. Și profesorii de religie vor rămâne același,⁶⁶ la fel ca rabinul care se va ocupa de educația religioasă a tinerilor evrei.⁶⁷ Numărul orelor va cunoaște însă o ușoară fluctuație, părintele Flămând având 15 ore de religie săptămânal, iar părintele Greabu doar 13.⁶⁸ Mici schimbări vor fi întâlnite de asemenea și în ceea ce privește ponderea elevilor și cea a diriginților. Astfel, dacă clasa întâi va îl va păstra, precum în anii anteriori, pe Grigore Toma⁶⁹ ca diriginte, numărul ortodocșilor fiind vizibil mai mic decât al elevilor uniți (din cei 40 de elevi 24 vor fi greco-catolici, și 4 ortodocși, evreii fiind 5 în acea

⁵⁹ ***, "Situația elevilor ordinari la finele anului școlar 1927/28", pp. 33-34.

⁶⁰ ***, "Profesorii și agendele lor", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1927-1928*, Tipografia lui Gh. Matheiu, Bistrița, 1928, pp. 20-21.

⁶¹ ***, "Situația elevilor ordinari la finele anului școlar 1927/28", p. 35.

⁶² ***, "Profesorii și agendele lor", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1927-1928*, Tipografia lui Gh. Matheiu, Bistrița, 1928, pp. 20-21.

⁶³ ***, "Situația elevilor ordinari la finele anului școlar 1927/28", p. 36.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 37.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 38.

⁶⁶ ***, "Statutul personal", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1928-1929*, Tipografia Națională Gh. Matheiu, Bistrița, 1929, pp. 14-15.

⁶⁷ Este vorba despre Friedman Pinkas. ***, "Cateheții", p. 16.

⁶⁸ ***, "Profesorii și agendele lor", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1928-1929*, Tipografia Națională Gh. Matheiu, Bistrița, 1929, pp. 18-19.

⁶⁹ *Ibidem*, pp. 18-19.

clasă),⁷⁰ cea de-a doua clasă îl va avea ca diriginte pe Cornel Ianz,⁷¹ 22 dintre cei 36 de elevi fiind greco-catolici, iar 5 ortodocși.⁷² Precum mai-sus pomenitul, și Grigore Silași⁷³ își va păstra statutul de diriginte al celor 36 de elevi din clasa a III-a (dintre care 22 erau greco-catolici, iar 7 ortodocși),⁷⁴ în vreme ce, clasa a IV-a îl va avea acum în frunte pe Alexandru Crețiu,⁷⁵ iar cei 27 de elevi uniți și cei 14 de lege răsăriteană vor completa corpusul vast, constând din 46 de oameni,⁷⁶ al grupului.

De această dată, părintele Liviu Greab nu va mai fi dirigintele clasei a V-a,⁷⁷ locul lui fiind ocupat de Iosif Zettel.⁷⁸ Numărul elevilor va crește însă, prin glisarea repetenților din anul anterior, de la 33,⁷⁹ la 41. Ponderea lor va fi și ea una mai mare decât atunci, greco-catolicii fiind 27, iar ortodocșii 12.⁸⁰ Ștefan Lupu⁸¹ va continua să aibă în grijă o clasă numeroasă, constând din 41 de elevi, dintre care 24 erau greco-catolici, iar 14 ortodocși,⁸² în vreme ce Ioan Partene, coordonatorul clasei de absolvenți din acel an,⁸³ se va lăuda cu 27 de elevi, dintre care 18 erau uniți, iar 8 ortodocși.⁸⁴ Ca și în anii anteriori, nici în acest an nu se va înregistra vreun caz de corigență la religie, ci doar la

⁷⁰ ***, "Situția elevilor ordinari la finele anului școlar 1928/29", în Emil Domide (coord.), *Anuarul VI al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1928-1929*, Tipografia Națională Gh. Matheiu, Bistrița, 1929, pp. 27-28.

⁷¹ ***, "Profesorii și agendele lor", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1928-1929*, Tipografia Națională Gh. Matheiu, Bistrița, 1929, pp. 18-19.

⁷² ***, "Situția elevilor ordinari la finele anului școlar 1928/29", p. 29.

⁷³ ***, "Profesorii și agendele lor", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1928-1929*, Tipografia Națională Gh. Matheiu, Bistrița, 1929, pp. 18-19.

⁷⁴ ***, "Situția elevilor ordinari la finele anului școlar 1928/29", p. 30.

⁷⁵ ***, "Profesorii și agendele lor", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1928-1929*, Tipografia Națională Gh. Matheiu, Bistrița, 1929, pp. 18-19.

⁷⁶ ***, "Situția elevilor ordinari la finele anului școlar 1928/29", pp. 31-32.

⁷⁷ ***, "Profesorii și agendele lor", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1927-1928*, Tipografia lui Gh. Matheiu, Bistrița, 1928, pp. 20-21.

⁷⁸ **, "Profesorii și agendele lor", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1928-1929*, Tipografia Națională Gh. Matheiu, Bistrița, 1929, pp. 18-19.

⁷⁹ ***, "Situția elevilor ordinari la finele anului școlar 1927/28", p. 35.

⁸⁰ ***, "Situția elevilor ordinari la finele anului școlar 1928/29", pp. 33-34.

⁸¹ **, "Profesorii și agendele lor", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1928-1929*, Tipografia Națională Gh. Matheiu, Bistrița, 1929, pp. 18-19.

⁸² ***, "Situția elevilor ordinari la finele anului școlar 1928/29", pp. 35-36.

⁸³ **, "Profesorii și agendele lor", în Emil Domide (coord.), *Anuarul III al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1928-1929*, Tipografia Națională Gh. Matheiu, Bistrița, 1929, pp. 18-19.

⁸⁴ ***, "Situția elevilor ordinari la finele anului școlar 1928/29", p. 37.

materii precum limba română, matematica, istoria, științele naturale sau limbile străine.

Anul școlar 1929-1930 va aduce o atenuare și mai mare a diferenței numerice dintre elevii celor două confesiuni, doar 123 fiind greco-catolici, iar numărul celor din cealaltă confesiune crescând la 77. În afară de acest aspect, nu se vor modifica însă foarte multe lucruri. Cateheții vor fi aceiași,⁸⁵ părintele Lucian Greab predând tot 13 ore de religie, ca și părintele Constantin Flămând,⁸⁶ în contextul în care configurația lor va rămâne neschimbată.⁸⁷ Și statutul diriginților Grigore Toma, Lazăr Frischopp și Ștefan Lupu va rămâne același, aceștia rămânând diriginți la clasele la care fuseseră și în anii trecuți, în vreme ce Alexandru Crețu și Ioan Partene vor schimba casele, iar Friedrich Reindl va apărea pentru prima dată în această postură.⁸⁸ Din perspectiva repartiției confesionale, tabloul numeric se prezenta astfel: la clasa întâi, aflată în grija lui Grigore Toma, 21 de elevi greco-catolici și 12 ortodocși constituiau numărul majoritar al celor 49 de tineri ce compuneau această clasă,⁸⁹ la cea de-a doua, condusă de Friedrich Reindl,⁹⁰ 10 erau greco-catolici și 7 ortodocși, numărul total fiind de 31 de elevi,⁹¹ iar la cea de-a treia, al cărei diriginte era Ilarion Avram,⁹² dintre cei 42, 24 erau greco-catolici și 10 ortodocși.⁹³ Clasa a IV-a avea și ea, din 39 de elevi, 22 greco-catolici și 9 ortodocși,⁹⁴ dirigințele fiind Alexandru Crețu,⁹⁵

⁸⁵ ***, "Statutul personal", în Emil Domide (coord.), *Anuarul VII al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1929-1930*, Tipografia Națională Gh. Matheiu, Bistrița, 1930, pp. 14-15.

⁸⁶ ***, "Profesorii și agendele lor", în Emil Domide (coord.), *Anuarul VII al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1929-1930*, Tipografia Națională Gh. Matheiu, Bistrița, 1930, pp. 18-19.

⁸⁷ Ceea ce va determina însă modificarea cuantumului lor, va fi dispariția clasei a VIII-a, începând cu acest an.

⁸⁸ *Ibidem*, pp. 18-19.

⁸⁹ ***, "Situția elevilor ordinari la finele anului școlar 1929/30", în Emil Domide (coord.), *Anuarul VII al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1929-1930*, Tipografia Națională Gh. Matheiu, Bistrița, 1930, pp. 27-28.

⁹⁰ ***, "Profesorii și agendele lor", în Emil Domide (coord.), *Anuarul VII al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1929-1930*, Tipografia Națională Gh. Matheiu, Bistrița, 1930, pp. 18-19.

⁹¹ ***, "Situția elevilor ordinari la finele anului școlar 1929/30", p. 29.

⁹² ***, "Profesorii și agendele lor", în Emil Domide (coord.), *Anuarul VII al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1929-1930*, Tipografia Națională Gh. Matheiu, Bistrița, 1930, pp. 18-19.

⁹³ ***, "Situția elevilor ordinari la finele anului școlar 1929/30", pp. 30-31.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 32.

⁹⁵ ***, "Profesorii și agendele lor", în Emil Domide (coord.), *Anuarul VII al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1929-1930*, Tipografia Națională Gh. Matheiu, Bistrița, 1930, pp. 18-19.

următoarea, 19 greco-catolici și 20 ortodocși, dintre cei 43 de elevi,⁹⁶ responsabilul ei fiind Lazăr Frischhoff⁹⁷ (de altfel, în istoria liceului, este pentru prima dată când numărul ortodocșilor dintr-o clasă îl devansează pe cel al greco-catolicilor), clasa a VI-a, coordonată de Ioan Partene, 15 greco-catolici și 9 ortodocși, din cei 28 de elevi⁹⁸ îndrumați de Ioan Partene,⁹⁹ iar cea a absolvenților, aflată în grija lui Ștefan Lupu,¹⁰⁰ 12 greco-catolic și 10 ortodocși, din numărul total de 25.¹⁰¹ Nici în acest an nu se va înregistra vreo corigență la religie.

Anul școlar următor, marcat de pensionarea directorului Emil Domide, pentru limită de vârstă,¹⁰² va fi caracterizat și prin modificarea structurii anuarului, care nu va apărea decât în 1932, în paginile lui fiind comasate informații cu privire la ambii ani școlari.¹⁰³ Datele vor fi și ele mai puține, iar în dreptul numelor elevilor nu va mai fi menționată apartenența lor religioasă, fapt ce face aproape imposibilă restituirea nominală a lor. Cu toate acestea, datele statistice de la finele lucrării pomenite ne permit să arătăm că, în acel an, în școala bistrițeană învățau 134 de elevi greco-catolic, dintre care 29 erau în clasa I, 15 în clasa a II-a, 13 în clasa a III-a, câte 20 în clasa a IV-a și a V-a, 21 în clasa a VI-a și 16 în cea de-a VII-a,¹⁰⁴ și 112 ortodocși, repartizați după cum urmează: 9 în clasa I-a, 13 în cea de-a II-a, 13 în clasa a III-a, câte 14 în clasele IV, V și VI, 22 în clasa a VI-a și 26, în clasa a VII-a.¹⁰⁵ Același document ne arată că cei doi preoți rămăseseră cateheții celor două religii,¹⁰⁶ ambii predând câte 13 ore pe săptămână¹⁰⁷ și depășind cu una norma pe care trebuiau să o îndeplinească, conform standardelor Ministerului

⁹⁶ ***, "Situația elevilor ordinari la finele anului școlar 1929/30", pp. 33-34.

⁹⁷ ***, "Profesorii și agendele lor", în Emil Domide (coord.), *Anuarul VII al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1929-1930*, Tipografia Națională Gh. Matheiu, Bistrița, 1930, pp. 18-19.

⁹⁸ ***, "Situația elevilor ordinari la finele anului școlar 1929/30", p. 35.

⁹⁹ ***, "Profesorii și agendele lor", în Emil Domide (coord.), *Anuarul VII al Liceului de stat "Al. Odobescu" din Bistrița, - anul școlar 1929-1930*, Tipografia Națională Gh. Matheiu, Bistrița, 1930, pp. 18-19.

¹⁰⁰ *Ibidem*, pp. 18-19.

¹⁰¹ ***, "Situația elevilor ordinari la finele anului școlar 1929/30", p. 36.

¹⁰² Ștefan Lupu, "Emil Domide", în *Anuarul VII-IX al liceului de stat "Al. Odobescu" Bistrița - anul școlar 1930-31 și 1931-32*, Tipografia Națională G. Matheiu, Bistrița, 1932, pp. 5-8.

¹⁰³ ***, *Anuarul VII-IX al liceului de stat "Al. Odobescu" Bistrița - anul școlar 1930-31 și 1931-32*, Tipografia Națională G. Matheiu, Bistrița, 1932.

¹⁰⁴ ***, "Date statistice despre elevii liceului din anul școlar 1930/31", în *Anuarul VII-IX al liceului de stat "Al. Odobescu" Bistrița - anul școlar 1930-31 și 1931-32*, Tipografia Națională G. Matheiu, Bistrița, 1932, p. 84.

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 84.

¹⁰⁶ ***, "Statutul personal", în *Anuarul VII-IX al liceului de stat "Al. Odobescu" Bistrița - anul școlar 1930-31 și 1931-32*, Tipografia Națională G. Matheiu, Bistrița, 1932, p. 29.

¹⁰⁷ ***, "Profesorii și agendele lor pe anul școlar 1931/32", în *Anuarul VII-IX al liceului de stat "Al. Odobescu" Bistrița - anul școlar 1930-31 și 1931-32*, Tipografia Națională G. Matheiu, Bistrița, 1932, pp. 38-39.

Educației. Diriginții vor rămâne și ei aceeași,¹⁰⁸ iar corigenți nu se vor înregistra.

Din păcate, preocupați de ilustrarea unor chestiuni pragmatice, oferirea de statistici sau oferirea listelor integrale ale elevilor, editorii anuarului Liceului "Alexandru Odobescu" din Bistrița nu s-au preocupat de oferirea unor extrase după programa școlară a materiei avute în vedere, pentru a putea vedea în ce constau conținuturile și cât de valabile mai sunt ele astăzi. Analiza programelor de religie de la Gimnaziul grăniceresc năsăudean,¹⁰⁹ care, în multe situații, în mod involuntar a oferit mulți profesori bine pregătiți acestei instituții ne arată însă cât de bine erau alcătuite aceste documente școlare și în ce manieră profesionistă se realiza predarea

¹⁰⁸ Astfel, de exemplu, coordonatorul celor 52 de elevi din clasa I va fi tot profesorul Grigore Toma. Cf. ***, "Situația elevilor ordinari la finele anului școlar 1930/31", în *Anuarul VII-IX al liceului de stat "Al. Odobescu" Bistrița – anul școlar 1930-31 și 1931-32*, Tipografia Națională G. Matheiu, Bistrița, 1932, pp. 53-54.

¹⁰⁹ Iată, de exemplu, cum arăta programa propusă de Grigore Pletosu la religia ortodoxă, în anul școlar 1881-1882: "I. Religiunea pentru tinerimea greco-orientală. Acest obiect de învățământ se pune în gimnasiu în patru despărțăminte:

Despărțământu[II] I: clasa II și II, 2 ore la săptămână: Ritualul bisericii ortodoxe, și anume: formele cultului d[umne]zeiesc, locurile și personalul entru deservirea cultului. Formele de liturghie după autori și menire. Explicarea cântărilor de la Liturg[h]ie. Manual: Liturgia de Morariu Andreievici.

Despărțământu[II] al II[-lea], clase[le] III și IV, 2 ore la săptămână: Partea II – din cofesiunea ortodoxă, despre speranță; Partea III – despre caritate: principiile de morală creștine, dorințele omului către D[umne]zeu, către aproapele, către sine. Manual: Confesiunea ortodoxă de dr. Barbu Constantinescu.

Despărțământu[II] al III[-lea], clasa a V și a VI[-a], 2 ore la săptămână. Istoria universală a bisericii după monumentele cele mai însemnate ale [in]creștinării popoarelor de la Iisus Christos până la finea veacului al 18[-lea]. – Manual: Istoria Bisericească de Andrei B[aron de] Șaguna.

Despărțământu[II] al IV[-lea]. Clasa VII-a și a VIII[-a], 2 ore la săptămână; etica creștină, moralitatea și condițiunile ei, bunul și răul moral, conștiința virtuții. Datorințele creștinului către D[umne]zeu, către sine și datorințele sociale morale. Manual: Morala creștină de Morariu Andreievici".***, "Obiecte de înveiemmentu propuse în grupări de clase", în *Raportulu alu XIII-lea despre Gimnasiulu superiore greco-catolicu romanescu din Naseudu pre anulu scolastecu 1881-2*, Bistrița, Tipariul lui T. Botschar, 1882, pp. 16-17. Pentru mai multe detalii cu privire la acest subiect, a se vedea și: Iuliu-Marius Morariu, "Ora de religie ortodoxă în ortodoxă în Gimnaziul grăniceresc năsăudean între anii 1880-1900", în *Astra năsăudeană*, I (2013), nr. 1 (27), pp. 93-97; Iuliu-Marius Morariu, "Activitatea pastoral-misionară și catehetică a lui Grigore Pletosu la Gimnaziul Grăniceresc Năsăudean în perioada 1880-1900", în Flavius Cristian Mărcău, Mihaela Ciorei, Ștefan Moșoi (coord.), *Zilele Cercetării Științifice Studențești din Universitatea "Constantin Brâncuși" - Ediția a VI-a*, Târgu Jiu, Editura Academica Brâncuși, 2013, pp. 306-314; Iuliu-Marius Morariu, *Restitutio Grigore Pletosu*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, Editura Renașterea, p. 38. Desigur, între timp, bibliografia s-a schimbat, însă conținuturile și distribuirea conținuturilor pe unități de timp nu s-a modificat foarte mult.

cunoștințelor religioase, procesul fiind completat prin participarea tinerilor la serviciile liturgice.

Observăm așadar, cât de multă importanță se acorda în școala bistrițeană predării religiei și formării morale a tinerilor, în perioada investigată. Cateheții bine pregătiți se preocupau cu instruirea lor teoretică, dar și cu formarea practică, făcându-și datoria cu maximă exigență, fapt ce explică de ce, în anul școlar 1925-1926, se vor înregistra atât corigenți, cât și repetenți, la această materie. Investigarea acestui subiect relevă de asemenea, în subsidiar, caracterul policrom, multiethnic și pluriconfesional al urbei bistrițene, întărirea elementului românesc în detrimentul celui maghiar, al celui german și chiar a celui evreu, între anii avuți în vedere, dar și creșterea, realizată treptat, dar consecvent, ponderii ortodocșilor în raport cu cea a greco-catolicilor, în perioada investigată.

Orthodox and Greek-catholic Pupils at the State College "Alexandru Odobescu" from Bistrița, Between 1925 and 1931, Astra Salvensis, V (2017), no. 9, p. 139-151